

Tidens tecken

Mikael Kurkiala (red.)

Tidens tecken

Sanning och konsekvens

NUMMER 5 • 2020

Artos Academic

Tidens tecken ges ut vid kyrkokansliet och erbjuder ett forum där samhällsreliga och existentiella teman centrala för Svenska kyrkans verksamhet, vision och identitet belyses ur olika perspektiv. *Tidens tecken* vill värna och tillvarata en mångfald av röster och perspektiv. I varje nummer förhåller sig därför artikelförfattarna fritt till angivet tema och de uppfattningar de framför överensstämmer inte av nödvändighet med Svenska kyrkans.

© Författarna
© Artos & Norma bokförlag 2020

GRAFISK FORM
Benjamin Åkerlund

REDAKTÖR
Mikael Kurkiala

REDAKTIONSKOMMITTÉ
Urban Claesson | Karin Tillberg | Mikael Kurkiala | Andreas Sandberg | Dag Tuvelius

TRYCK
Totem, Polen 2020

ISBN 978-91-7777-155-5

ISSN 2002-4304

Svenska kyrkan
Avdelningen för kyrkoliv
Kyrkokansliet, SE-751 70 Uppsala, Sweden
E-post: mikael.kurkiala@svenskakyrkan.se
Tel: +46 (0)18 16 94 32 | Fax: +46 (0)18 16 96 18

Artos & Norma bokförlag
Stationsgatan 22, SE-931 32 Skellefteå, Sweden
Tel: +46 (0)76 77 935 03 | e-post: info@artos.se | www.artos.se

INNEHÅLL

MIKAEL KURKIALA

Öppning 7

PATRIK HAGMAN

Sanna kan vi bara vara tillsammans:

Om sanning och gemenskap 11

MICHAEL NAUSNER

Sanning i pandemins tid:

En teologisk reflektion under pågående kris 25

PER JOHANSSON

Perspektiv på sanning:

Luriga påståenden och verkliga förnimmelser 41

SINIKKA NEUHAUS

Ett stilla motstånd:

Berättandets ojämna kamp mot glömskan 57

CAROLA NORDBÄCK

Tidens tecken under 2019:

I skuggan av antropocen 71

ULF MELLSTRÖM

Pandemi, maskulinitet, risk och hjältemod 97

Bildregister 111

Öppning

För många år sedan deltog jag i ett tvärvetenskapligt seminarium om den millenaristiska andedansrörelsen (en slags väckelserörelse bland amerikanska urfolk) och dess effekter på de norra präriefolkens konst och kultur. Seminariet ägde rum i närheten av arapaho- och shoshonefolkens reservat Wind River vid randen av Klippiga Bergen. Bland talarna fanns historiker, antropologer, konstvetare och representanter för urfolk. En av de senare, en man som tillhörde shoshonefolket, berättade att andedansen, så som den fortfarande utfördes i hans reservat, var strukturerad kring tolv på varandra följande sånger. Under frågestunden efteråt reste sig en skäggig karl i publiken och undrade hur länge, på ett ungefär, en andedans varade. ”Tolv sånger”, svarade shoshonen. Frågeställaren var uppenbarligen inte nöjd med svaret och omformulerade därför frågan: ”OK, säg att ni skulle börja dansa åtta på morgonen, när, unge-

fär, skulle ni då avsluta dansen?” ”När vi sjungit de tolv sångerna klart”, svarade shoshonen.

Antropologen Barre Toelken skriver i en artikel (*Seeing With a Native Eye: How Many Sheep will it Hold?*) om sin adopterade farfar – en gammal navajo som aldrig lämnat sitt reservat, sett en asfalterad väg, rest med ett tåg eller varit i en stad. En dag ville Toelken visa den gamle något av den civilisation som han själv kom ifrån och bläddrade fram en färgbild av Empire State Building som täckte mittuppslaget i tidningen *Life*. Den gamle begrundade bilden en stund och frågade sedan: ”Hur många får rymmer den?” Toelken försökte förklara byggnadens storlek på ett begripligt sätt men den gamle mannen föreföll ointresserad. Vid ett senare tillfälle visade Toelken en bild av ett bombflygplan och möttes av samma fråga: ”Hur många får rymmer den?”

Till olika fenomen kan vi ställa ett oändligt antal frågor och därför

få ett oändligt antal olika, och i objektiv bemärkelse lika sanna, svar. Hur många timmar och minuter varar *faktiskt* en andedans? Hur många får kan man *faktiskt* inrymma i Empire State Building? Ur mitt perspektiv (som säkert också omfattas av många av denna texts läsare) framstår frågan om hur länge, i termer av timmar och minuter, en andedans varar som befogad. Däremot framstår nog frågan om hur många får Empire State Building rymmer som en smula bisarr. De flesta av oss skulle kanske formulera en fråga till denna och andra (offentliga) byggnader i termer av höjd, kvadratmeter, material, funktion, byggår och så vidare.

Som vi frågar får vi svar. Varje svar – hur till synes värdeneutralt och objektivt sant det än framstår som – är färgat av den frågandes intresse och av kulturspecifika förståelser av vad som är relevant och vad som inte är det. Det finns ett oändligt antal sätt att beskriva och förstå olika materiella och immateriella fenomen men bara vissa av dessa är meningsfulla för dem som dessa fenomen ”tillhör”.

När komikern Lasse Brandebys karaktär Kurt Olsson i en intervju frågar höjdhopparen Patrik Sjöberg: ”Hur brett har du hoppat?” känner vi att frågan är absurd. Inte för att den inte är *möjlig* att både

ställa och besvara utan för att den information den ger är fullständigt irrelevant. Frågan missar hela poängen med höjdhoppning. För att en fråga ska vara relevant krävs en viss form av förtrogenhet med, eller ”förförståelse” av, det fenomen som den riktar sig mot.

På samma sätt är för en shoshone den tid det tar att genomföra en andedans, mätt i klocktid, ointressant. Frågan om andedansens varaktighet i termer av timmar och minuter blottar en brist på förförståelse för den kulturella innebörden i det fenomen man vill lära känna. Sanning är därför ett begrepp som egentligen bara blir intressant om det kopplas till relevans.

De medverkande författarna i detta nummer av *Tidens tecken* har inbjudits att från olika perspektiv närma sig frågan om sanningen och dess konsekvenser. Temat slogs fast och merparten av artiklarna hann skrivas färdigt innan världen drabbades av en pandemi. Men snarare än att göra argumenten i artiklarna obsoleta har pandemin gett dem en ny och oväntad aktualitet och skärpa.

Patrik Hagman argumenterar för att sanningen växer fram som en integrerad del av de gemenskapen vi är en del av. Att sanningen är socialt konstruerad ”betyder inte att vi fritt kan välja vad som

är sant och falskt”. Det är snarare tvärtom: ”att verkligheten är *soci- alt* konstruerad betyder just att det som gör att jag uppfattar något som självklart sant eller uppenbart falskt beror på något utanför mig själv.” Sanning och gemenskap är oskiljaktiga.

Michael Nausner skiljer i sin artikel mellan två olika men kompletterande sanningsbegrepp – *sanningen om* och *sanningen i* – vilka har sin ungefärliga motsvarighet i Etty Hillesums yttre och inre sanning. Medan den yttre sanningen bygger på analys och distanserat betraktande växer den inre sanningen fram genom det aktiva deltagandet i det som ska förstås. Bortom ytans krusningar söker sig teologin mot en djupare sanning, mot ”det som varar i det fördolda”.

Per Johansson gör upp med en dualism som drar en knivskarp gräns mellan ett subjektivt inre och ett objektivi- t yttre. ”*Alla kunskapsvägar*” menar Johansson, ”är inre, i den betydelsen att de utgår från och förutsätter subjekt”. Verkligheten är direkt tillgänglig för människan men ”det betyder inte att vi förnimmer alla aspekter av den, men det betyder definitivt att det vi förnimmer är faktiskt existerande egenskaper hos det vi förnimmer.”

Sinikka Neuhaus utforskar historiens existentiella dimensioner

och konstaterar att empirin måste tillföras normer för att bli meningsbärande. Men det krävs ytterligare något: narrativitet. ”Varje fall av historiskt berättande är ett meningsutkast som erbjuds dem som berörs av det berättade.” Historieberättandet söker försoning, förståelse och upprättelse men är också, och kanske framförallt, en kamp mot glömskan, ett stilla motstånd mot förgängligheten.

Carola Nordbäck belyser en teologisk ”reflektionsprocess”, där ”fenomen, händelser och skeenden tolkas i relation till olika bibeltexter”. Nordbäck riktar läsarens uppmärksamhet särskilt mot kampen mot klimatförändringarna och dess ikoniska förgrundsgestalt – den unga svenskan Greta Thunberg. I kampen mot klimatförändringarna, och de krafter som förnekar dem, är frågan om sanning inte primärt en filosofisk fråga. Den är en fråga om överlevnad.

Ulf Mellström talar om coronans tid som ”en stillastående tid när framtiden inte längre är en raksträcka för att maximera livspusslet”. Liksom alla kriser blottlägger coronapandemin strukturer, till exempel könsmaktsstrukturer, som under ”normala” omständigheter är fördolda. Mäns risktagande och ovilja att hörsamma Folkhälso- myndighetens rekommendationer

är symtom på ”en destruktiv manlighet [som] skadar folkhälsa och samhällsekonomi.”

*

”Ni skall lära känna sanningen, och sanningen skall göra er fria” säger Jesus i Johannesevangeliet. Sökandet efter en förment objektiv och värdeneutral sanning är inte ett

mänskligt projekt. All kunskapsproduktion, allt sökande efter sanning, är – vare sig vi inser det eller inte – en kulturell praktik och därför ett uttryck för en uppsättning av kulturella värderingar och förståelser.

Den sanning som ska göra oss fria är den som vill oss, våra medmänniskor och vår planet gott.

Mikael Kurkiala
Redaktör